

Pecat i reconciliació en l'Apocalipsi siríac de Baruc

Joan FERRER

I. L'Apocalipsi siríac de Baruc

El gran erudit Antonio M. Ceriani (1828-1907) va donar a conèixer l'any 1866 el text d'aquesta obra, que ell havia descobert dins del manuscrit siríac B 21 Inf de la Biblioteca Ambrosiana de Milà (conegut com el *Codex Ambrosianus*). Aquest còdex és una Bíblia siríaca del segle VI o VII, que provenia del monestir de Santa Maria Mare de Déu, conegut amb el nom de *Deir es Suriani*, que es trobava en el desert de Wadi Natrun, a Egipte. El *Codex Ambrosianus* conté tot l'Antic Testament més l'*Apocalipsi siríac de Baruc*, el *Quart llibre d'Esdres* i el llibre sisè de *De Bello Iudaico* de Flavi Josep. És l'únic manuscrit que conté el text complet de 2Ba juntament amb la *Carta de Baruc* (2Ba 78-87). Aquesta *Carta* s'havia transmès de manera independent com a part integrant de la Bíblia siríaca. El *Codex Ambrosianus* la conté dues vegades, una abans del llibre canònic de Baruc i una altra al lloc que li correspon, a la fi de 2Ba.

Ceriani publicà una traducció llatina de 2Ba l'any 1866¹ i l'any 1871 en publicà el text siríac.² Entre els anys 1879 i 1883 va publicar una reproducció fotolítogràfica de tot el *Codex Ambrosianus*.³ Michael Kmoskó va publicar en la *Patrologia syriaca* una edició vocalitzada del text siríac amb una nova traducció llatina.⁴

1. Antonio M. CERIANI, *Monumenta sacra et profana*, vol. I, fasc. 2, Milà 1866, pp. 73-89.

2. Antonio M. CERIANI, *Monumenta sacra et profana*, vol. V, fasc. 2, Milà 1871, pp. 115-180.

3. Antonio M. CERIANI, *Translatio syra Pescitto Veteris Testamenti e codice ambrosiano*, Milà 1879-1883, fols. 257-267.

4. Michael Kmoskó, «Liber Apocalypseos Baruch filii Neriae [...] Epistola Baruch filii Neriae», en *Patrologia syriaca*, pars prima, vol. II, París 1907, cols. 1056-1305.

Un testimoni del text grec al qual fa referència el títol de la versió siríaca ha estat descobert en dos fragments de finals del segle IV o de principis del segle V que pertanyen als papirs d'Oxirinc. Els fragments contenen el text de 2Ba 12,1-13,2 i 13,11-14,3 i van ser publicats per B. P. Grenfell i A. S. Hunt l'any 1903.⁵ Aquests fragments testimonien una versió grega independent de la que ha servit de base a la traducció siríaca o bé cal reconèixer que el traductor siríac va treballar amb molta llibertat.

El text siríac es troba testimoniament fragmentàriament en tres leccionaris jacobites: British Museum Add. Ms 14686 del segle XIII, que conté 2Ba 44,9-15; British Museum Add. Ms 14687 també del segle XIII, que conté 2Ba 71,1-73,2; i Kerala (Índia), A. Konath Libr. Ms 77(4) del segle XV, que conté 2Ba 44,9-15 i 72,1-73,2.

Un manuscrit àrab del segle X o XI del monestir de Santa Caterina (Ms àrab 589) depèn d'una versió siríaca.

El text de la *Carta de Baruc* (2Ba 78-87) ja havia estat publicat en la Bíblia Poliglota de París⁶ i en la Bíblia Poliglota de Londres.⁷ R. H. Charles l'any 1896, en va preparar una edició crítica *minor*, sobre la base de 13 manuscrits,⁸ que és considerada excel·lent. L'edició de M. Kmoskó en la *Patrologia syriaca* reprèn la de Charles. L'edició crítica de la *Carta de Baruc* de *The Peshitta Institute* de Leiden encara no ha estat publicada. L'edició crítica de 2Ba 1-77 va ser publicada l'any 1973 a cura de S. Dederling.⁹

El nostre treball es fonamenta en l'edició de Dederling per al cos de 2Ba i en l'edició de Kmoskó per a la *Carta de Baruc*.

II. Origen, estructura i continguts de 2Ba

A finals del segle I o a principis del segle II dC, un autor jueu va compondre aquest text per donar resposta a la situació en què vivia el seu poble després de la destrucció del temple de Jerusalem pels exèrcits romans. La imatgeria apocalíptica i les convencions pseudoepigràfiques li permeteren de prendre la personalitat de Baruc, l'escriba de Jerusalem, amic i secreta-

5. B. P. GRENFELL – A. S. HUNT, *The Oxyrhynchus Papyri*, part III, Londres 1903, pp. 3-7, làmina I.

6. *Biblia Hebraica Samaritana Chaldaica Graeca Syriaca Latina Arabica*, vol. IX, París 1645, pp. 366ss

7. B. WALTONUS (ed.), *Biblia sacra polyglotta complectentia textus originales*, vol. IV, Londres 1657, pp. 1-4.

8. R. H. CHARLES, *The Apocalypse of Baruch translated from the Syriac*, Londres 1896.

9. S. DEDERING, *The Old Testament in Syriac according to Peshitta Version*, vol. IV, 3: *Apocalypse of Baruch, 4 Esdras*, Leiden 1973.

ri del profeta Jeremies, que havia viscut l'època de la destrucció del primer temple, l'any 587 aC pels exèrcits de Nabucodonosor de Babilònia.

El text i la imatgeria són complexos, però sembla que l'Apocalipsi va ser concebut com un treball que comprenia set seccions:

- I. La destrucció de Jerusalem (2Ba 1-12)
- II. El judici imminent (2Ba 13-20)
- III. La retribució i l'era messiànica (2Ba 21-34)
- IV. Lamentació de Baruc i al·legoria de la vinya i el cedre (2Ba 35-46)
- V. La fi dels temps, el cos ressuscitat i el paradís (2Ba 47-52)
- VI. La visió de Baruc d'un núvol (53-76)
- VII. Carta de Baruc (2Ba 77-87)

Hi havia estudiosos que pensaven que la Carta era un document independent, però de l'anàlisi de l'estructura literària de l'obra es dedueix que formava part del document original. És un text que intentava sintetitzar i divulgar a manera d'epíleg, amb llenguatge entenedor, el missatge de l'Apocalipsi, que de vegades és molt críptic.

L'obra va ser redactada a Palestina, aprofitant, en alguns casos, tradicions d'època anterior a la destrucció del temple de Jerusalem. 2Ba 61,7 és citat per la Carta de Bernabé, que va ser escrita entre el 117 i el 132 dC. Aquesta darrera data, doncs, constitueix el terme de la redacció de 2Ba. No hi ha acord entre els estudiosos sobre la llengua de redacció original de l'obra: grec (Bogaert), hebreu o arameu (Denis) o hebreu (Charles).

2Ba és contemporani del *Liber Antiquitatum Biblicarum* (Pseudo-Filó) i del Quart llibre d'Esdres. La seqüència cronològica sembla que és Pseudo-Filó, 4Esd i 2Ba. No sembla que hi hagi dependència literària, però els paral·lelismes existents entre 4Esd i 2Ba (p. ex. 4Esd 7,118 amb 2Ba 48,42; 54,19) fan pensar que l'autor de 2Ba es proposava corregir el profund pesimismo de 4Esd.

III. Pecat i reconciliació en 2Ba

Davant la perplexitat que ha causat en el cor i el pensament dels jueus la destrucció del temple de Déu i de la ciutat de Jerusalem, l'autor de 2Ba, que s'ha revestit de la persona del Baruc bíblic i que, amb gran saviesa política i habilitat literària, s'ha aprofitat del paral·lelisme de les situacions històriques —la destrucció de Nabucodonosor i la deportació a Babilònia són la coartada, davant la possible suspicàcia de les autoritats romanes—

per a parlar als jueus de finals del segle I i oferir-los l'hermenèutica dels fets dramàtics viscuts.

El seu missatge central és que el temple va ser destruït perquè la nació escollida no va ser obedient a la Llei de Déu; de tal manera que el que s'imposa en aquests moments de desorientació absoluta és la fidelitat a la Torà:

«Mireu el que ha arribat a Sió,
el que s'ha esdevingut a Jerusalem!
El judici del Poderós s'ha manifestat,
els seus camins són insondables i rectes.
Si vosaltres sou pacients i habiteu en el seu temor,
si no oblideu pas la seva Llei,
els temps esdevindran bons
i vosaltres veureu la consolació de Sió» (2Ba 44,5-7).

Hi ha una dimensió apologètica en el seu missatge: els romans no es poden gloriari d'haver destruït el temple perquè això sols va ser possible després que els àngels de l'Altíssim haguessin amagat els vasos sagrats i haguessin destruït els murs de la ciutat (2Ba 80,1-3; 7,2-8,2).

Hi ha en 2Ba una experiència del mal que és profundament antropològica:

«Adam, en efecte, ha pecat el primer
i ha portat la mort sobre tots aquells que no existien pas en el seu temps.
No obstant això, entre aquells que són nats d'ell,
cadascú ha preparat per a ell mateix el suplici que vindrà,
o bé ha escollit per a ell mateix les glòries futures.
[...] Car Adam ha estat la causa per a ell mateix,
però cadascú de tots nosaltres, per ell mateix, ha esdevingut Adam»
(2Ba 54,15.19).

El pensament teològic de l'autor de 2Ba comparteix els dos grans principis de la teologia deuteromista de la història: 1) la teoria del caràcter inevitable del pecat: «no hi ha home que no pequi» (1Re 8,46); 2) la teoria de la retribució: el mal i el pecat comporten el càstig; el penediment porta a la salvació. Aquests són els dos eixos de força del missatge d'aquest llibre que se situa en un moment tràgic de la història del poble d'Israel.

El pecat i la mort és una conseqüència de la ruptura del diàleg amb Déu que comença amb Adam, que és la persona humana que som tots: «Quan Adam pecà i va ser decretada la mort contra aquells que naixerien» (2Ba 23,4).

El pecat ha portat la devastació històrica de Jerusalem i del temple:

«Que potser us penseu que és el lloc el que ha pecat
i que a causa d'això ha estat destruït,
o que la terra ha comès alguna falta
i que a causa d'això ha estat lliurada?
Que ignoreu que és a causa de vosaltres que heu pecat
que ha estat destruït el que no havia pas pecat
i que a causa d'aquells que havien comès la impietat
ha estat lliurat als enemics el que no ha comès falta?» (2Ba 77,9-10).

El pecat vol dir menyspreu contra el Déu creador:

«Ja que nosaltres hem pecat contra el qui els ha creat, no hem guardat els manaments que ens ha prescrit i ell no ens ha pas castigat tant com ens ho havíem merescut» (2Ba 79,2).

La Llei és expressió de la voluntat de Déu i els israelites l'han transgredida:

«Seria veritat que l'home no hauria pas conegut el meu judici si no hagués rebut la Llei i si jo no l'hagués advertit en la seva intel·ligència; però ja que conscientment ha desobeït, és conscientment també que serà turmentat» (2Ba 15,5-6).

«Però ells després de la seva mort (de Moisès) pecaren i desobeïren.
Per tant, ells sabien que tenien la Llei com a acusador,
i la llum, que res no pot enganyar,
i també les esferes que donen testimoni,
i a mi, que jutjo tot el que existeix» (2Ba 19,3-4).

L'autor sap que hi ha hagut moments en la història del poble en què els israelites es van mantenir fidels al Senyor:

«(En temps de David i Salomó) la terra havia obtingut misericòrdia en aquell temps i els seus habitants no pecaven, era glorificada per damunt de totes les terres i la vila de Sió dominava aleshores totes les terres i els països» (2Ba 61,7).

Hi ha personatges que per la seva fidelitat han tingut el cor net de pecat:

«I vaig arribar jo, Baruc, i Jeremies, el cor del qual havia estat trobat pur de pecats, ell que no havia pas estat capturat durant l'ocupació de la ciutat» (2Ba 9,1).

El càstig que el poble ha rebut pels seus pecats, perquè vivia sense Déu i sense respectar la Llei, té un objectiu: «Els han estat castigats per a ser purificats» (2Ba 13,10).

En la història de la salvació el poble ha comptat amb la mediació dels profetes i amb la intercessió de la pregària dels justos:

«Però sapigueu encara que en els temps antics, en la generació d'altre temps, els nostres pares van tenir per suport els justos i els profetes sants, i que, a nosaltres també, (quan) nosaltres érem a la nostra terra, i ells ens ajudaven, quan nosaltres pecàvem, i pregaven per nosaltres al qui ens ha creat, ja que ells tenien confiança en les seves obres, i el Poderós els escoltava i ens era favorable» (2Ba 85,1-2).

Davant del mal que aclapara el poble d'Israel, l'autor de 2Ba fa una crida a la conversió:

«Si vosaltres feu dretes les vostres vies,
vosaltres no us n'anireu
com se n'han anat els vostres germans,
sinó que són ells els qui vindran vers vosaltres.
Car és misericordiós el qui vosaltres honoreu,
és compassiu, aquell en qui vosaltres espereu,
és veraç per fer el bé i no el mal» (2Ba 77,6-7).

Mentrestant, després del càstig i abans del temps del Messies, cal ser fidel a la Llei, que esdevé una garantia escatològica:

«Els pastors, les torxes i les deus venien de la Llei, i si nosaltres passem, la Llei roman. Si vosaltres mireu vers la Llei i si esteu atents amb cura a la saviesa, la flama no s'extingirà, el pastor no s'allunyarà i la deu no s'assecarà» (2Ba 77,15-16).

Cal persistir en aquests temps en la pregària:

«Pregueu en tot moment amb perseverança i demaneu amb el fervor de tota la vostra ànima, que el Poderós us miri amb favor, que ell no compti el gran nombre dels vostres pecats, sinó que es recordi de la rectitud dels vostres pares. Ja que si ell no ens jutja segons l'abundància de les seves misericòrdies, ai de tots nosaltres, els homes!» (2Ba 84,10-11).

El vident de 2Ba prega ell mateix, sota la figura de Baruc:

«Quina és la nostra força per a suportar la teva colera
i què som nosaltres per a sostenir el teu judici?
Però tu, protegeix-nos per la teva misericòrdia
i ajuda'ns per la teva compassió.

Mira vers els petits que se t'han sotmès
i salva tots els qui s'apropen a tu.
No suprimeixis pas l'esperança del nostre poble
ni escurcis els temps del nostre socors» (2Ba 48,17-19).

Els temps que toca de viure a Israel són uns temps d'espera:

«Ja que ha arribat el moment que Jerusalem serà lliurada durant un temps, fins que es digui que sigui restaurada per sempre» (2Ba 6,9).

Cal no oblidar que el càstig que sofreixen és poc en comparació amb el mal comès:

«És per a mi una preocupació greu de poder-vos deixar abans de morir el missatge d'aquesta carta a fi que us consoleu dels mals que us han arribat i que us entristiu dels mals que han arribat als vostres germans, però també perquè considereu que és just el judici d'aquell qui us ha condemnat a ser portats captius; ja que el que vosaltres sofriu és menys que això que vosaltres heu fet, perquè sigueu, en els temps darrers, jutjats dignes dels vostres pares. Si vosaltres penseu que sofriu mentrestant per al vostre bé, a fi de no ser jutjats a la fi i turmentats, vosaltres en rebreu una esperança eterna, si us traieu del cor l'error va pel qual va haver de partir d'aquí. Ja que si vosaltres actueu així, ell es recordarà fidelment de vosaltres, el qui sempre ha promès, a favor nostre, als qui van ser millors que nosaltres, que ell no oblidaria i no abandonaria mai la nostra raça, sinó que amb molta misericòrdia aplegaria els dispersats» (2Ba 78,5-7).

L'autor sap que la reconciliació final és escatològica i que depèn de la misericòrdia i de la gràcia divines:

«Qui, entre els homes, podrà esperar arribar allà, sinó aquell pel qual tu tens pietat i pel qual tu ets benivolent? Ja que si tu no els tens absolutament pietat, els que son sota de la teva dreta no hi poden arribar, tret d'aquells que són cridats al nombre dels homes de renom» (2Ba 75,5-6).

La fi és pròxima, en l'esperança, pels qui han restat fidels a la Llei del Senyor:

«Si vosaltres sou pacients i habiteu en el seu temor,
si no oblideu pas la seva Llei,
els temps esdevindran bons
i vosaltres veureu la consolació de Sió.
Ja que això que existeix mentrestant no és res,
però el que vindrà serà extremament gran.

En efecte, tot el que es corromp passarà,
 tot el que mor se n'anirà,
 tot el temps present serà lliurat a l'oblit,
 ningú no es recordarà més d'aquest temps present,
 que és mentrestant embrutat de mals.
 Ja que el qui mentrestant corre, corre en va,
 i el qui és pròsper caurà de pressa i serà humiliat.
 El que efectivament vindrà és el que desitgem,
 el qui arribarà tot seguit, és el qui és la nostra esperança.
 Ja que és un temps que no passarà pas,
 ve una edat que romandrà per sempre:
 un món nou que no conduirà pas a la corrupció
 els qui hauran entrat al seu començament,
 que no tindrà pas pietat dels qui aniran al turment,
 però que no conduirà pas a la perdició els qui hi viuran.
 Ja que són ells els qui heretaran aquest temps del qual s'ha parlat,
 a ells pertanyerà l'herència del temps promès» (2Ba 44,7-13).

L'autor de 2Ba és un jueu de Palestina, molt bon coneixedor del pensament bíblic, de les tradicions apocalíptiques i dels ensenyaments dels cercles rabínics, que escriu uns anys després de la destrucció del temple de Jerusalem pels exèrcits de Roma; és doncs un contemporani de l'època de la redacció dels darrers escrits del cànon del Nou Testament. La tasca que es proposa és hermenèutica i parenètica: cal explicar el sentit amagat dins de la destrucció del temple i de la Ciutat Santa i, alhora, cal confortar els cors aclaparats per la desgràcia. Disposa del bagatge de la teologia bíblica —especialment de la teologia deuteronomística de la història— i de tot l'arsenal d'imatges apocalíptiques que li serviran per a introduir el seu pensament, de matriu rabínica, a propòsit de la importància de la fidelitat a la Llei com a garantia dels temps futurs. L'esperança dels temps darrers, amb la seva càrrega de misericòrdia i reconciliació i, també, de judici, roman en un horitzó més o menys proper, però en l'experiència del «mentrestant», el compliment dels manaments i les prescripcions de la Llei de Moisès és el que determina la vida de cada dia en un camí que porta als temps darrers.

El pecat ha merescut un càstig molt sever, però en la perspectiva de la plenitud dels temps, la gràcia i la misericòrdia de Déu permetran de rebre la plena reconciliació, que és escatològica. En la vida que transcorre cada dia, la Llei estableix les pautes per a viure i actuar.

Bibliografia

- BOGAERT, P. M., *L'Apocalypse de Baruch: Introduction, traduction du syriaque et commentaire* (SC 144, 145), París 1969.
- BROCKINGTON, L. H., «The Syriac Apocalypse of Baruch», en H. F. D. SPARKS, *The Apocryphal Old Testament*, Oxford 1984, pp. 835-895.
- CHARLES, R. H., *The Apocalypse of Baruch*, Londres 1896.
- CHARLESWORTH, J. H., *The Pseudepigrapha and Modern Research with a Supplement* (SBLSCS 7S), Chico, IL 1981.
- COLLINS, J. J., *The Apocalyptic Imagination: An Introduction to the Jewish Matrix of Christianity*, New York 1984.
- DEDERING, S., «Apocalypse of Baruch», en *The Old Testament in Syriac*, part 4.3, Leiden 1973, pp. i-iv + 1-50.
- DENIS, A. M., «Apocalypsis Syriaca Baruch», en *Fragmenta Pseudepigraphorum quae supersunt Graeca* (PVTG 3), Leiden 1970, pp. 118-120.
- , *Introduction à la littérature religieuse judéo-hellénistique*, Turnhout 2000.
- HADOT, J., «Apocalypse Syriac de Baruch», en A. DUPONT-SOMMER – M. PHILONENKO (eds.), *La Bible: Écrits intertestamentaires*, París 1987, pp. 1471-1557.
- HARNISCH, W., *Verhängnis und Verheissung der Geschichte*, Göttingen 1969.
- KLIJN, A. F. J., «The Sources and the Redaction of the Syriac Apocalypse of Baruch», *JJS* 1 (1970) 65-76.
- , «2 (Syriac Apocalypse of) Baruch», en J. CHARLESWORTH, *Old Testament Pseudepigrapha*, New York 1983-87, pp. 615-652.
- KMOSKÓ, M., «Liber Apocalypseos Baruch filii Neriae», en *Patrologia Syriaca*, Pars Prima, Tomus II, París 1907, cols. 1056-1207.
- , «Epistola Baruch filii Neriae», en *Patrologia Syriaca*, Pars Prima, Tomus II, París 1907, cols. 1215-1236.
- LEEMHUIS, F. –KLIJN, A. F. J. – VAN GELDER, G. J. H., *The Arabic Text of the Apocalypse of Baruch*, Leiden 1986.
- MURPHY, F. J., *The Structure and Meaning of Second Baruch* (SBLDS 78), Atlanta, GE 1985.
- SAYLER, G. B., *Have the Promises Failed? A Literary Analysis of 2Baruch* (SBLDS 72), Chico, IL 1984.
- VIOLET, B., *Die Apokalypsen des Esra und des Baruch in deutscher Gestalt*, Leipzig 1924.

Joan FERRER
 Gutenberg, 15
 08397 PINEDA DE MAR
 CATALONIA (Spain)

(acabat en data 14.02.2001)

Sumari

L'autor de 2Ba és un jueu de Palestina, molt bon coneixedor del pensament bíblic, de les tradicions apocalíptiques i dels ensenyaments dels cercles rabínics, que escriu uns anys després de la destrucció del temple de Jerusalem pels exèrcits de Roma; és doncs un contemporani de l'època de la redacció dels darrers escrits del cànon del Nou Testament. La tasca que es proposa és hermenèutica i parenètica: cal explicar el sentit amagat dins de la destrucció del temple i de la Ciutat Santa i, alhora, cal confortar els cors aclaparats per la desgràcia. El pecat ha merescut un càstig molt sever, però en la perspectiva de la plenitud dels temps, la gràcia i la misericòrdia de Déu permetran de rebre la plena reconciliació, que és escatològica. En la vida que transcorre cada dia, la Llei estableix les pautes per a viure i actuar.

Summary

This paper describes the situation of the Syriac Apocalypse of Baruch: this book is contemporary to the last books of the New Testament canon. The author writes after the destruction of the temple and the city of Jerusalem. His objective is hermeneutic and parenetic: What is the meaning of the destruction of the temple and the Holy City? He wishes also to encourage those afflicted by the disaster. The destruction of the Holy City is a punishment caused by the sin of its people, but God's goodness will provide a eschatological reconciliation.